

Кулаковський Тарас Юрійович,

к.псих.н., доц.

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ОСНОВНОГО ДЖЕРЕЛА РОБОЧИХ МІСЦЬ

Основним джерелом існування українців є заробітна плата: так у структурі доходів населення вона складає – 41,9% і 37,2% (2012 р.) – складають соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти (які виплачуються із фондів, джерелом яких є праця людей). Отже, добробут населення залежить від наявності робочих місць. Робочі місця створюються в основному через ефективне підприємництво. У зв'язку з цим виникає необхідність звернутися до наявних досліджень з цього виду діяльності.

У будь-якій діяльності є важливим наявність необхідних здібностей. Ще в 30-ті роки минулого століття С.Л. Рубінштейн сформував принцип розвитку здібностей в діяльності. Положення про розвиток здібностей в діяльності мало узагальнюючий зміст і передбачало його конкретизацію в плані виявлення співвідношення здібностей і психічної діяльності в процесі їх функціонування. Розвиваючи це твердження Б.М. Теплов пише „не в тому справа, що здібності проявляються в діяльності, а в тому, що вони створюються в цій діяльності”.

Академік С.Д. Максименко, при визначенні поняття здібностей вказує, що – „це індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності і які визначають відмінності в оволодінні необхідними знаннями, уміннями та навичками”. Практично всі вчені психологи не відходять від цього твердження: здібності є умовою і продуктом діяльності. Виходячи із даного твердження, здібності до підприємництва є умовою і продуктом підприємницької діяльності, і їх розвиток неможливий без такої діяльності, а теоретичні дослідження здібностей до підприємництва не будуть повними поза дослідженнями такої діяльності.

Першими звернулися до феномена підприємця і підприємницької діяльності представники економічної науки. Початок вивчення особи підприємця та його ролі в економічних процесах розпочала Французька школа економіки, а саме Р. Кантільйон (1680–1734). Безперечно, були й інші науковці, що в своїх роботах торкалися цієї теми, однак саме Кантільйон є першим з тих, хто розглянув підприємців як об'єкт економічної теорії. Відповідно до Кантільйона, основною специфічною рисою підприємця був той факт, що вони мали справу з високим рівнем невизначеності. Всі хто виробляв, або купував товар за визначеною ціною та реалізував його за невизначеною, заробляючи тим самим нефіксований та невизначений дохід, належали до групи підприємців. Кантільйон в своїй роботі „*Essai sur la nature du commerce en general*” наголошував, що основною відмінною рисою підприємця була його готовність та бажання мати справу з невизначеністю.

Його думки справили значний вплив на Ф. Кюсnea (1694–1774), лікаря Луї XV. Його робота „*Tableau Economique*” стала першою математичною моделлю, що базувалась на концепції загальної рівноваги. Кюсней звертає увагу на підприємця як на власника бізнесу. Наступним представником Французької школи економіки, що підняв питання підприємця став учень Кюсnea – Н. Будау (1730-1792). Він перший зазначив роль підприємця як інноватора. Він сформував як базу – потребу підприємця в зменшенні його витрат для збільшення прибутку.

Питання підприємця в Французькій школі розвивалося поступово, еволюціонуючи. Так продовжувалося до появи робіт Ж.-Б. Сея (1767–1832), що призвело до значного прогресу в питанні вивчення ролі підприємця в економічному процесі. Він першим зобразив підприємця як самостійний економічний суб'єкт, відділивши його роль в економічній системі від ролі робітників, та, що особливо важливо, ролі землевласників і капіталістів. Роль підприємця полягала в координації та поєднанні продуктивних факторів.

Дж. Бенджам (1748–1832) представник Класичної школи економіки та учень А. Сміта, відводив основну активну роль в економічному процесі „творчому підприємцю”.

Центральною точкою досліджень представників Австрійської школи стає підприємець та підприємництво. Ф. Найт (1885–1972) знову піднімає тему невизначеності як центральну проблему діяльності, що була означена ще Кантільйоном на початку 18 ст. Найт перший розділив поняття „справжня невизначеність” та „ризик”, мотивуючи це тим, що ризик може бути оцінений та прорахований, так як він може бути параметризований через вірогідність можливих результатів. В той час, як справжня невизначеність не може бути оцінена та прорахована, оскільки неможливо оцінити невизначену категорію.

Погляди Й. Шумпетера (1883–1950) стають визначними для економічної теорії, а економіка Шумпетера стає синонімом інноваційної економіки та економіки технологічних змін. Основою цієї системи стає інновація та підприємець, як такий, що привносить інновації в систему.

Роботи Макклілланда стали початком роботи психологів в полі дослідження підприємця та підприємництва. А публікація таких робіт Макклілланда, як „*Achieving Society*” (1961 р.) та „*Motivating Economic Achievement*” (1969 р.), стала першим значним внеском психології в дослідження підприємця та підприємництва. Однак, лише одне з проведених психологічних досліджень справило вплив на наукову спільноту, порівняно з впливом Макклілланда – всестороннє дослідження підприємців Мічигана проведене О.Ф. Коллінсом, Д.Г. Муром та Д.Б. Амвалом у 1964 р. результати якого були відображені у книзі „*The enterprising man*”. Дане дослідження стало одним з найкращих в описанні профайла успішного малого підприємця.

Далі набуває популярності стратегічне планування в підприємстві. Цей підхід сформувався завдяки Р. Чрістенсену та його роботі „*Management Succession in Small and Growing Enterprises*” (1953).

Ще однією з теорій, що може бути пов'язана з психологією, являється теорія соціальних мереж, що виникла у 1980 р. Теорія соціальних мереж розглядає динаміку людської поведінки в соціальному контексті.

Іншу картину ми спостерігаємо в пострадянських країнах. Цій проблематиці присвятили свої роботи економісти

С.Ф. Покропивний, А.М. Колот, І.П. Продіус, Т.А. Владимірова, В.Г. Діневич, Д.В. Запорожан, А.В. Складенко, А.П. Кисельов та інші. Проте ці роботи відображають тільки економічну сторону проблеми, без вивчення особливостей особистості підприємця, вони навіть не торкаються питання характерних рис та здібностей, не задумуються над питанням: що ж робить підприємця успішним та відрізняє його від інших людей.

Вітчизняні вчені С.Д. Максименко та І.Є. Задорожнюк особу підприємця відмежували від менеджера, показавши сучасного підприємця як ключову постать продуктивного і динамічного господарювання, а С.К. Рошин в психології ввів розмежування між психологіями підприємця і менеджера.

Поява робіт, присвячених підприємницькій діяльності, свідчить про неабиякий інтерес серед представників економічної та психологічної науки щодо феномена підприємця і підприємництва.

Недостаток теоретичних розробок психологічної науки щодо вивчення феномена підприємництва і підприємця в наступних дослідженнях можна компенсувати, беручи за основу надбання класиків психологічної науки та їх послідовників, які вивчали проблематику діяльності та здібностей: Б.М. Теплова, С.Л. Рубінштейна, К.К. Платонова, Г.С. Костюка, Т.І. Артем'євої, С.Д. Максименка та ін., так як розкриття загальних особливостей перетворюючої психічної діяльності дає можливість зрозуміти механізм універсалізації здібностей, їх переносу з однієї області на іншу.

Роботи з психології підприємництва і підприємця є конче необхідними на даному етапі розвитку країни, так як вони мають допомагати сформувати клас підприємців, від успішності яких залежить розвиток економіки країни та добробут населення.